

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди

Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1969 ч.

МАЙ

13

ВТОРНИК
№ 110 (7056).

Өртээ 2 көп.

ЧОННУН ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

Ажылчы чоннарның културалык, боттарына ажылчы кылдыр дыштанып турарына таарымчалык үе—чыгыш, ногаан чей келген. Часкы чылгыш хунер эгелээни-биле кады кижилер боттарының дыштанып хунерин, хостуш шактарын бойдуе хоолинге, даштын арыг агаарга эрттиреринче чүткүдүтүн Май 1-ин байырлаалың хунерин көргүскөн.

Байырлаалың каас-пийик демонстрациялары төнер билек, кызылчылар културалык болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг пармынче, театрларче, районнар төгөрүнчү, хоо-май, суурларның ажылчы чоннары стадионнарже, клубтарже, площадкарже массалык-биле барып, концерттер, кинолар, спорт маршдаалары көрүп, массалык хемчеглерге, селгүстөшкөннөргө киришкенер. Бо бүгү болза В. И. Ленинниң төртүтүнгөнүндө бээр 100 чылдың белектер-биле холбаштыр республиканың чурттагы чонунун идея-политиктиг бедик көдүрүшкүнүнү, култура-массалык ажылдарга киржир уруг соңуургалдын база катап бадыкт-кыл турар.

Баштыгының улуг юбилейинге тураскааткан тодаргай хүлээлгелерин бистин республиканың култура албан чери бүрүз алган болгаш. Оларның дык хойун кижилерин дыштанып хунеринде организастар массалык ажылдарга киириштир боттадыр апарар чугаажок. Ынчангаш чакы, чайгы база күскү үелерде чон ортузунга чорудар култура-массалык хемчеглериниң планын театр, култура бажыны, клуб бүрүз партия организацияларының ууртузгалы-биле, профсоюз, комсомол организацияларының киржигелге-биле ажалдап кылып алыр ужураат.

Чайгы үеле чонун културалык дыштанылганың култура одагалары кол ролду ойнар ужураат болгаш мурунда чылдарда ойналда келген. Кызылча болгулаан массалык хемчеглерге профессионал артистер хаал эвес ойнал, бот-тымынгар уран чүгү коллективтери калба-биле кирип келген. Чонун массалык селгүстөшкөннөргө, чайны, ырынчы, танышкыч байырлаалары, демдөгелдиг хунерин арып хоорайның култура албан черлери организастап, оларның идеялик киржигелге-биле эрттирер келген.

Ынчалза-даа дыштанып хунерде кижилерге бараалганы болур култура хемчеглериниң хевирлери, аргаалар болгаш баазалары хоорайда беш чече ажыгастыгын турар. Хоорайның чамдык култура бажынары болгаш клубтары чайгы үеле бажында баш, хой коллективтерин бот-тымынгар уран чүгү бажынары дыштанып хунериниң массалык хемчеглеринге киришкенер турар. Школаары бот-тымынгар уран чүгү, музыка школааның концерттери эвеш ажыгастыгын турар. Гастелло аттыг парки массалык ойнар, аттракционнар болбайн келген.

Ол бүгүн чече ажылдар, шым планнар болза, Кызылдың клубтарына, театрларына, площадкарларына концерт көргүзүлгелери, массалык ойнар дыштанып хун санында мыа-ла болган турар, а кызылчылар олардан эстетиктиг таалаалды алган турар ийик. Ынчан арагалар, корум-чүмүрүр чорутар дык кызылар. Хоорук-комсомол култура кылдык, дыштанып хунун хой-нигитин пилып, бүдүрүлгелерин, организацияларын партия, профсоюз, организастап оларга бот-тымынгар чүгүлө киргизген салыр ужураат.

Ырынчы, танышкыч, чайны байырлаалары, майкалар, дүжүт байырлаалары, массалык селгүстөшкөннөргө болгаш үнүшкүннөр көдө ажыл-ишчилерин културалык дыштанылганың чүгүлө хевир апарган. Эрани, Таңды болгаш чамдык өскө-даа районнарда, Хоу-Аким, Кызыл-Мажалык суурларда, Чадаана хоорайда дыштанылганың ийик хевирлерин ажыган турар. Элөөн хой суурларда болгаш колхоз төгөрүндө дыштанылганың ногаан театр, стадион дон чергелг баазалары селгү үеле кылдыгы. Оларга болуп турган көргүзүлгелерин болуула култура албан черлери организастап турар. Ынчалза-даа култура-массалык ажылдарын чече организастап, бар аргааларын ажыгастап турарында чамдык ийик массалык хемчегер организастап чок болуп, арагалар чорук көндөй бээр таарымчалык болгулап турган. Ол бүгү хой-нигити организацияларының, култура ажылдарының харымсалганы бедидер ужураат.

Култура одаа—ажылчы чоннарның културалык дыштанылганың төвү деп чон чып үнелер турар. Ол үнелер култура ажылдарына белик харымсалганы онал турар. Совет кижилерин дыштанылганы кала-ла — култура одаага азы културалык, байырлаалы азы бойдуе хоо-нигит-даа эрпип турар болза, оң идея-кижигалдыг утка-шымалы дон култура ажылдарына харымсалганы болур. Ынчангаш култура-чырыдышкын албан чери массалык дыштанылганы хемчеглерин бүрүзүңе өскө организастап-биле дүшүргөн тодаргай планын, ык белектер болур. Оон алгач бистин клуб албан черлерин чүгүлө массалык дыштанылгаларга кирип, эвес, харын кежөө-лерде, дыштанып хунерде оларның боттарына кандыг бир өдүн чүгү бар турар дон доктаамал санын салыр чугула. Ол чүдүр спорт хемчеглерин-биле, политмассалык ажылдар-биле тулун харымсалыг чоруттунган турарын чеди алыр херек. Ажылды ыччаар организастап болза, култура одагалары чонун идеялык, културалык негеделин чүгүлө ыччан эки хандыр болур.

Чонун дыштанылганы чүгүлө апаа хостөшкөн эвес, ол коммунист кижигалдыгын бир чугула хевир, кижилерин күш-ажылга бедик бүдүрүчүлүг шипсөөн катап тургузарының чугула аргаам. Ол сорулганы чеди алмыра дыштанылганы бедик идеялык, совет боттуг амыдыралчы утка-шымалыг болуурлар уугу ажылчы. Ынчангаш партия, профсоюз, комсомол организациялары ону ууртуп, култура одагаларының ажыл-чорудалганы апаа бүрүн ажылдары чугула.

Дыштанылганы хунеринде чорудар массалык хемчегер В. И. Ленинниң төртүтүнгөнүндө бээр 100 чылдың, Совет Тываның 25 чыл оюнга бараалгатынып, юбилей чедишкенин белектерге кижилерин кыйгырган, мобилизастап турарын чеди алыр болза эки.

Кызылдың ажылчы чоннары воскресникке коллективтер аайы-биле бир демниң үнгөн. Бо чуруктарда Көдө ажыл-агый министрствозунунг ажыл-дакчылары (оң талада) болгаш Н кезектик дайынчылары воскресник үзүндө, Дайынчылар хоорай-

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ КУДР-же чорупканы

Май 12-де Москвадан Пхеньянче КУДР-нин Улустун Дээди хуралының Президиумунун Даргазы Цой Ен Генниң чалаанын өзугаар албаный найыралдыг аян-чоруун кылары-биле СССР-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Н. В. Подгорный ужуруп үнүпкен. Н. В. Подгорный-биле кады чоруурлар болза: СССР-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазының оралакчысы С. Б. Ниязбеков, СССР-нин Даштыкы херектер министринин бирги оралакчысы В. В. Кузнецов, СССР-нин Министрлер Чөвүлелинин даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүнө комитетинин даргазының бирги оралакчысы И. В. Архипов, Приморье крайкүскомунун даргазы М. М. Кузнецов болгаш оон-даа өске албан кижилери.

(СЭТА).

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ

Малдың баш санын өстүрер, оң продукттуулук бедидер көдө ажыл агый продукттары бөдүрерин көүдөдиринге уугу ролдуг. Бо дугайын СЭКП ТК-ның октябрь (1968) Пленумунун доктаалында тодаргай айтылган. Бистин хойку бригадалык хойжулары бо уугу сорулганы боттадырарына күш-ажылчы салымшкыны киирер дон эркен кышты чедишкенин алыр эркен.

Амы үнүч чугула, политиктиг кол темалар — генналар баштыгы болгаш башкы Владимир Ильич Ленинниң төртүтүнгөн хунунден бээр 100 чылдың юбилейин күш-ажылчы чедишкенин-биле угуур дон чарыкка киришпаша, бистин хойку бригадалык бедидер хуураалыгын алган. Кол көргүзүлгелеринин: төрүүр 100 хойга оналгылар 85 хураалы, хой бүрүзүңдө 2 кг дүктү алыр. Чыйлааашкыны организастыг чоруткан, уугу хойларын ортумак динг деннани 40 кг, амык хойларын 35 килограммдан кудулатпас.

Май эгелениң чеди бригадала төрөөр 1860 хойун 1887 хураалының хойжулар менди камгалап алган. Болданышам ам-даа доогузбаан. Хойжулар Ондар Чечен-оол 210 хойдан 214, Сарылар Бора 214-тен 217 хураалы алган.

Хойжулар Ахтын үнүч чалаалган. Чаш хураалары ийик, чагаак калкаларын бер. Хойку өб-бүлелерин элери мал эмнээрин бөдүрү аргааларын шипсөөн алганнар. Ынчангаш олар чакы сиримгы азырлар тытты бера, боттары демисеп шымдарлар.

Чагааларының бүдүрүңдө кыптак-кажаларының көржө-нин көтөргөн, одалга ажылдары-биле кургалып чыгар, калкааларының бажынары аар-саар септегелери кылар, өдөктү бөдөр дон кыптак ажылдары социалист хүлээлгелер база айткан. Олар ам бүрүн күстегинер.

Х. САРЫЛАР.
«Сүт-Хол» совхозун
хойку бригадалык
айтылган. Олар ам бүрүн күстегинер.

Хоорайывыс чечектелзин

Май 11. Воскресенье. Кызылдың кудумчуларында ажыл-иш хайныккан. Шир-биндер, дырбааштар, хууектер туткан кижилер кудумчулары арылган, ыяш тарыч черлерин белектер турган. Чалап кыштар, довурак, широк сөөрткен машиналар хоорайың о-б-о кудумчуларыне чоруп турган.

Хоорай чаагайжыларының талазы-биле воскресникке бүгү кызылчылар—ажылчы-

нар, албан-хаакчылар, студентилер болгаш школатчылар бир демниң киришкен. Воскресниктин бүдүрүңдө-ле кайы коллективтин кааа ажылдаарын тодараткан.

Эртенгидин төс шак беэни чөткөн. Кудумчулар катык-хог, мр, күш-ажылдың өөрүшкүзү-биле доган.

Найырал кудумчузу. Хып доан анык оолдар, кыстар овалдай төп каан довуракты

ның Каа-Хем кудумчузунга болгаш № 26 кварталында хоорай чаагайжыларының талазы-биле дык хой ажылды бүдүргеннер.

А. Мельниковтун фотозу.

КАРА-ТАЛДЫҢ ХОЙЖУЛАРЫ

ӨВҮР РАЙОНУН «ТОР-ТАЛЫ» совхозунун

Кара-Талда хойку бригадалык бо чылдың бирги кварталында республиканың мурнакчы хойку бригадаларының одурууга кирген. Бирги кварталда ол бригадала чүс баш хойга оналгылар 80 хураалы камгалап алган. Ол дээрже хой шупту оолданып азынган түнел-дир. Бригадалык хой ам-даа оолдот турар. Ийги кварталын түнелдиге кара-тал-чылар чүс баш төрүүр хойга оналгылар оон-даа хой хураалы камгалап алганы ийлер келер.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр херекке бо чуруктарда малчынар боттарының уугу үлүг-хууун кириген. Олар бо кышын чалгыс-лаз баш хой, хураган хоратпаан.

Устунда чурутта, радиопримкиг түдүкпек, содун дашты-дылганы сеткил ханымыкы-биле дыннап олтурар анык эр-

ни Кыргыс Чигден-оолович Калба-оол дээр. Комсомолчу эр дөрт чыл бурунгаар 7 класс дооскан, хойжулай берген. Оон кодаанында 312 төрүүр хой бар, амы үеде 290 хой болданы, оон 290 хураган камгалап алганы. Чүс баш хойга оналгылар 90 хураган алыр хүлээлгелерин ажыр күүсеттинер бүзүредиг апарган. Бо чылдың комсомолчу хойку бүрүзүңдө-не 2 кг 500 грамм дүк кырып алырын хүлээлген.

Ааанда чурутта Түлүш Самаевич Калың-оол. Ол СЭКП кежигүнүңе кандидат болуп кирген, суурдан чаа чанып келген турда бо чурукту тыртырган чүве. Коммунист партияның хүлээлгелерин кирген ону ажыл-ишче улам-на сорул киирп, оон өөрүшкүзүн хайныктырыпкан. Калың-оол үш чыл бурунгаар албан-

хаакчыт кижиги турган, ол өг-бүлел-биле хойку бөдүр күзелин алыртып, ажылдап олтурган конторазындан үнгөш, бодунун ажыл, амыдыралың делгем ховуларже, тайга-сынарже кылдыр өскөргөн. 1968 чылда Түлүш Самаевичиниң көргүзүү эки болган: 100 төрүүр хойга оналгылар 93 хураалы камгалап алган, бир хойдан-на 2 кг 800 грамм дүк кырып алыр хүлээлгелерин 2 кг 900 грамм кылдыр ажырыпкан. Бо чылдың кодаанында бар бүгү-не 342 төрүүр хой шупту оолданып, 342 хураган менди камгалап алганы.

Хойдан хой дүк кырып алыр социалист хүлээлгелерин база-ла ажыр күүседир сорулга салган.

Т. Кызыл-Оол.

Авторунун Фотолары.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАНЫ ДҮРГЕН ДООЗААЛ!

Совхоз

ховуларында

«Улут-Хал» совхоз бо хунерге чеди 9591 га шолдуг шыгын баамыган. 1300 ажыг та черин аңдарган, 736 га тармак шолу, 460 га сипен шолу сугурган, 260 га тараа шолу-нун дашын аңтаан. Оон алгач 1020 га көм-тараан шолу-нун дашын аңтаан. Эрте чажар тараа култураларының чажылдаам чорудуп турар. Совхозтун Кок-Чыраа салбырының № 3 бригадалык механизаторлары 450 га шолге кызыл-тасты чаштырар планын турган, 555 га шолге чаштырган. Совхозтун механизаторлары 108 га черде мал чепи култураларын чаштырган.

О. ТАБАА.

Барыын-Хемчиктин тараажылары

МАЙНЫҢ 5-те байдалаан алырга, районунг көлхоз, совхозтарының шолдеринде 7.020 гектарны илтирткен, азы эркен чылын белектер чор 100 хуу доогулган. 5062 гектар черде тараа култураларын чашкан, оң иштинде кызыл-тас 4485 гектар азы планга уугу 60 хуу чедип турар.

«Шенпээр» совхозтун Улут-Хал ховуунда комсомолчу-аниятарның хову-трантор бригадалык хүлээлгелерин эрест күүсеткен. Олар 890 гектар черге чаштырылганы майның 4-те бүрүн дооскан, Улут-Узуктун Кара-Денде төп хову турлаанче көнүп чоруткан. Трантористер хүнде амыл нормалының күүселдезин 130—140 хууаан кудулатпаан.

Мынчангаш бо бригадала хой шак, минута эрттирер чорун чайлаптырган. Совхозтун дирекциясы болгаш парком механизаторларның амылдарына таарымчалыг байдалды тургускан. Никитиниң столон чашкан, оң иштинде кызыл-булуң амылдан турар.

Механизаторларның хонор өрзөлдөрүнө ак чоорганарлык демир орунлары белек-кел паан. Паркомнунг кежигүннери график өзугаар политинформацияны донтаамал чорудуп турар.

Май бириниң чыскаалыга эш Л. И. Брежневтиң чугаа-зымык дугайында СЭНП райкомунун пропаганда болгаш агитация килдинин эргелекчи эш В. Х. Чадамбынның информациязын механизатор-

лар уугу соңуургал-биле дыннаанар.

Т. ТАЛГАНЧЫН.

«Шенпээр» совхозтун механизаторлары чакы тарылганы шалымкын чорудуп турарлар. Оларның аразында социалист чарыш калбарган. Механизатор бүрүзү-ле чакы тарылганы кыска хууаада бедик деңгелге эрттиреринче, ажылды эки шынарлык кылырын чуттуп турар.

«Шенпээр» совхоз нитизиле 2047 га черге урезинин чаштырган. 1278 га черин уугу аңдарган. Оң иштинде Биче-Тей салбырының тараажылары бо хүннерде 1189 га черге урезинин чаштырган, 734 га черин аңдарган, совхозтун салбырларының мурнакчызы болуп турар.

О. КАЧ-ООЛ.

Хүндүс-даа, дүне-даа

«Сүт-Хол» совхозтун Бора-Тайга салбырында трактор-хову бригадалык хову турлаанда тараажыларның ажылдарына таарымчалыг байдалды тургускан. Бажынарың ишти ары-сылгы, кымы ак чоорганар-биле бүргетинген оруннар Хостуш шактарда ойнар чүдүр, радиопримкиг, баян бар. Кызыл-булуң ховуунда адын ужулук-биле коммунист күш-ажыл дон деп бажыны кыйгырып. Уугу, кырын кызыл шипкен биле шыпкан стоа кырында политиктиг, чечен чогаалды болгаш көдө ажыл-агый темалык поминар, брошюралар хой. Тыва АССР-ниң, районунг, совхозтун, салбырын 1969 чылда чеди алыр сорулгаларын кол-кол чургайлары база ында көргүстүгөн. Агитхуудустун дөрткү номерин май 1-де үндүргөн. Илде салбырын механизаторларының, тараажыларынның, малчыларының күш-ажылчы демисел-ини түнелдиги чырыттыган.

Суттарыкчыларын 7 аяноуунда 30 хире кижиге ажылдап, 870 га черин 650 ажыг газын сугурган алган. Сутгарыла-биле чергелештир алды агрегат чер аңдарылганы түдүктөн турар. 400 ажыг та чер аңдартыган. Эрте чажар култураларың тарылганы дооуун турар бис. 867 га черге шык бажырышкыны 5 ажыл хүнүңдө чоруттунган. Бисте тракторларның ажылды дун-хун дургузунда чоруду-ры-биле ийи элчегин организастаан бис. Ынчангаш бисте ажыг хүндүс-даа, дүне-даа чоруп турар—деп, салбыр эргелекчил эш В. Тойгуш-оол чугаалады.

Механизаторлар ажыл нормалын бедик шынар-биле ажыр күүседир дон демисел-ини кийгизип, 870 га черин 650 ажыг газын сугурган алган. Сутгарыла-биле чергелештир алды агрегат чер аңдарылганы түдүктөн турар. 400 ажыг та чер аңдартыган. Эрте чажар култураларың тарылганы дооуун турар бис. 867 га черге шык бажырышкыны 5 ажыл хүнүңдө чоруттунган. Бисте тракторларның ажылды дун-хун дургузунда чоруду-ры-биле ийи элчегин организастаан бис. Ынчангаш бисте ажыг хүндүс-даа, дүне-даа чоруп турар—деп, салбыр эргелекчил эш В. Тойгуш-оол чугаалады.

Механизаторлар ажыл нормалын бедик шынар-биле ажыр күүседир дон демисел-ини кийгизип, 870 га черин 650 ажыг газын сугурган алган. Сутгарыла-биле чергелештир алды агрегат чер аңдарылганы түдүктөн турар. 400 ажыг та чер аңдартыган. Эрте чажар култураларың тарылганы дооуун турар бис. 867 га черге шык бажырышкыны 5 ажыл хүнүңдө чоруттунган. Бисте тракторларның ажылды дун-хун дургузунда чоруду-ры-биле ийи элчегин организастаан бис. Ынчангаш бисте ажыг хүндүс-даа, дүне-даа чоруп турар—деп, салбыр эргелекчил эш В. Тойгуш-оол чугаалады.

тиң үнелг шак, минутаавыстың чамдык-ын апаа эртер апар—деп, участок агро-ному эш В. Бөрбө чугаалай-дыр.

Моон ап көөргө, бо чылдың чакы тарылганы бора-тайгажылар эрест-дайымчы-бу-биле чорудуп турарына ийде-дир. Шолда урезин хораналы херэженин-даа, столовада чед белектер ооварларын-даа көөргө, оларның сачын-сеткил, күш-пым-ыды чүгө чалгыс сорулгада—бедик дүжүт дон демиселче хаара туртуганы тодаргай.

Хемчик кылдында дегем шолде чер аңдарган дөрт агрегаттың ийилең бо чалын бир-ле дугаар ажылдаан амыктар кыстар Ооржак Чодуу, Ондар Дөдө олар башка-ры, дүржүлгалык эрлерден дудак чакы ажылдан, элчегде 5 га норманы ажыр күүседин турарлар.

Салбырын кайы-да шолуңе баарга, суггарыла-ла, суггарыла. Дүржүлгалык суггарыкы Х. Дамбыланың чурткан аяноу Чалбак-Шыкта 115 га черин суггары-нун дооскан. Хоу-Аксинда 120 га шолду суггары белег. Оларның чер суггары оналгалы база алкан.

Кежээ апарганда тракторларның мотор-ларынң үнү турлааже чоокпулаан. Чүгө дээрже чеди шакта элчег сөдчүн, тракторларынң, селжааларынң хыналдамын чорудар, кынар-чаар материалдарын куд-дар база хун дургузунда кылган ажылдарын түнээр. Түнел элзон чедишкенин болган. Чангыс хун иштинде: 110 ажыг та черге чаштырыла чоруткан, 30 ажыг ганы аңдарган, оон алгач элзон хой та черге хорууну үлүртерке болгаш дескелер бастырган. Агрегаттарынң түс-түс кылган ажылдарынң түнелдин үчөг-түс механизаторларга чугаалап берил.

Ажылдар элзонга эрттирген механизаторлар чунар-бажыга кирип, баштай чүп-чүп алганары столовада чоруп турарлар. Дүнеки элчегде ажылдар механизаторлар ийдедире үнүпкен.

Бора-Тайганың механизаторлары бол-гаш тараажылары чакы хову ажылдары-н шак ыччаар хун-дун чок шалымкын чорудуп турарлар.

М. СЕВЕН.

«Шынын» корреспондентиги.

Донниктин агротехникасы

Во чылым республикага бир дугарында кой чыгдыр бобы өт болур донниктин үзүмүн аяккалаган. Ол дөргө жогондо люцерна өт ылдый кончут тургустуу эвас болур кандаачал муруну-чоон ра-йонарга болган. Сибирге доник тааркыр үнүш болур. Бобы оттарын арасында донник болза, элевиненчек хорзунерге тарырмак, уаг алаалда пөгеттинмези-бизе өскөлдөр мылгалды.

Күштүг болган хорзунге тааркыр даам системалык болган-бизе донник шоолуг үнүш-дүктүгү эвас хорзунерге аажок үнөр болган үр кандаашкыны бөзүш мылдас артер. Кандаашкыга болган соок допукта шымык талаш-бизе донник поган м-пернада артык быжыт. Оон аялда кукурузанч хорзунгүт өскөлдөр бөзүн ол таар-жыр болган үнөр, а м-дыг черагер поперанын дү-жүдү шоолуг эвас болур.

Донниктин мал чеминге хоолууг талаш мылдыг кончут эвас, мал оюн баштай чыр хөвч кончут болган чоорту чин өскөлдөр. Бичаала-даа республиканы канда-чал районнарына маалын чөм-суурун тургузарыма ол уаг уаг-дүжүмдүг. Донникти поган чөм, сизген болган сп-

лас кылдыр, мал одараады-рынга-даа аяккалаган болур. Элевинерге болган кукурузанч черагер оо поган чөмичи-дөргө эң эки куу-тура болур.

Донник өскүренин агротехникти кемчелери лю-цернадан мылганас. Чөмчү чыгып тарырмак тараа куу-тураларымын аам мал чөмиче тарырмак чыгып үнүш-терин (суа, чиге-тараан-ны) тарымазы-бизе кады оу тарырмак. Бир гектарга 15-тен 20 кг чедир үзүмүн чыгар. Үзүмүн чыгарган ханмыз 3-4 сантиметр болур. Үзү-зинге хорзуге согула-бизе калбак одуругу кылдыр ча-жар артыма (бир гектарга 8 кг үзүм) аяккалаган болур. Тарымагынын аяаалдаа бок үнүштер-бизе демисел бо-лур. Чөмчөлдүн өскөлдөрүн муруну чарымада сизген, сиз-зөс кылдыр аяаал алыр.

Ийги кезинде чорудары-бизе хорзунгү кырында 12-15 сантиметр кылдыр бе-дидир кезер. Бүрүлдерин чы-дарына чайладыр-бизе дон-никти серилерге болган ча-дырлар кырында кургадыр. Оон үзүм кылдыр өскүрө-дө ол токтоп дүктүн үзү-зини шоолу боктадыр-бизе доник, алаа шөлдөргө эвас, тусай тарыла элевинер-ге тарырмак.

Үзүмүн хөргөлдөр доник-ти тарыла элевинерге тары-мазында куу-тура-лар-бизе араштырарын сү-мөлдө турар: 1) чыгы аяа-рылга, 2) кызыл-тас, 3) үзү-зинге хорзуге доник, 4) кызыл-тас, 5) сизген тараан чыгып чыгдыр өт. Куу-тура-ларын мылчаар араштыр-тарырмак, донникти баштай-гы чыда дүктүн үзүмүн-ге өзүмү кызыл-таска ба-гай салдыр чедир шылдаас, а ийги чыда чыгып чы-дыг үнүштер-бизе кады дө-гө-рөзү кезип алпайар. Дараа-анда чыда сизген тараан шөлдерин арым аңдырмал-кылар. Ол дөргө шөлдерин донниктен аргааарынын пе-мөлдө магалдыгы болур. Бичаала шөлдерин боктадыр-арымын аймык чок болур.

Үзүмүн хөргөлдөр доник-ти аяаал алышымын тараа комбайнарын калбаа-бизе аяккалаган. Бо үнүшү бо чыгып бир дугарында та-рын өскүрө колхозтарын, совхозтарын агрономнары бүгү агротехникти негелде-лерин сагыш болган сизген-чи, сизсүзү болган үзү-зини бөдир дүктүн өскү-рүп алыр хөргө.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
агроном.

Ж. Маршенин медеглели

ПАРИЖ (СЭТА). Франция-нын Коммунист партиясы чөм партиаларынын арасына дугурулган чөм алыр дөзү бүгү-ле күмөнишинин-ин салган, мылды болза-даа социалист хөдөмичинин чыгышын өйтөткан деп, ФНП ТК-ны Политбюроунун кежигүнү болган секретары Ж. Марше «Европа 1» деп радиостанциянын даамчыштыр чөм чугалап турган медеглел. Демократия болган социал депшиге күштеринин кара чыгыш кандидаты, аялчы болган демократтыг күштер элевинин кара чыгыш кандидаты — ФНП-нин кандидаты Жан Дюкло дөзү ам демисемир умурлуг бол. Ол дөзү аргалыг-ла болза, хөй бадылашынын бөзүн чедип алыр дөзү демисемир умур-луг бол.

Франциянын мурунда тур-густунан айтырары чөм аялчы болган демократ-тыг күштер элевинин тургу-зынын аргазы-бизе шитпир-леп болур, бо үеде ол элевин-ди боттадыр-арымын Жан Дюкло болуп турар деп, Ж. Марше медеглел.

Патриоттарнын чедишкенин халдаашкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Муруну Вьетнамин хостаарынын Улусту чепсектиг күштеринин Лопт-Хань мөжүд дайыда-жып чоруп турар дайынчыла-ры май 8-те Тыкчонг ра-йонун муруну-барын тала-зынче 7 километр ырак турар сайгон шериглерин 18-ки дивизиянын 43-ку полугунун бир кезинче керенген хал-даан. Ол халдаашкынын түн-нелинде дайын 200 аяк кижин өлдүрүп база балылат-тырлар когаараа деп, ВИА агентиле дамыткан. Оон ая-гыда муруну-Вьетнам патриот хөй санын боо-чепсекти болган шериг хөргөселин ху-наап алган.

Глогувага митинг

ВАРШАВА. (СЭТА). Барын болган согу талакы черлер-ни негелдеген Польшада эрт-тир турары-бизе холбоштур Глогува хорайга митинг бол-ган. Митингте ПКАП ТК-нын Политбюроунун кежигүнү болган, ПУР-нун Министр Човуелинин Даргазынын оракачысы П. Ярошевч чөм чугалаан. Бонун өздөзүрлек политиканы ол шүтүмчүлөн. Польша хамаарштыр ГФР-нин политиканы мынчага че-дир өскөрдөзөн. Польша улустун серемчилеи кошка-дырын кордаан ГФР-нин чөм тактикасы өскөргө деп, П. Ярошевч медеглел.

Бистин тусай догуннаш-кыныстын болган бистин кызыгаарларымыска кым-даа

Салым-чолу чаңгыс аай

Л. СВОБОДАНЫН ТӨП ТЕЛЕВИДИЕНИЕ ДАМЧЫШТЫР ЧУГААЗЫ

Чехословакиянын фашист эжелетилерден хосталганын 24 чыл ол болган Тилел-ге Хуну-бизе холбоштур Че-хословак Социалист Респу-бликанын Президентин Л. Свобода Төп телевидение дамчыш-тыр чөм чугалаан.

Хундүлүг аштер, эртим өн-пүктөр! Делегейин ийги дайыны-нын тилелгелгил доогулганын 24 чылымын бүдүтүндө силерин мурунунарга чөм чугалап бөзүн дөзү Москва телевидениенин чалгазын өөрүшкү-бизе хузаап алган мен.

Дайын чылаары — бистин ийи чуртувустун төөгүзүндө — мөң хууа амдыралыма эң берге үе болган, ол чылдар утуп болбас үеге хамааржып турар. Ол берге үеи силерин чуртуунарга силер-бизе кады чурттап эрттирген мен. 1939 чылда Гитлерге эжелеткен сонда боо-чепсекти холга тут-каш, төзөн чуртувустун хос-талгазы дөзү демисемир-бизе Чехословакиянын дамыш-же чоруткан хамаатыларынын бирээзинге хамааржып мен.

Мөңө болган мөң-бизе кады чоран кижилерге ол арганы Совет Эвилели тынмыкан. Ол арганы Гитлерге Германия бистин төзөн чуртувусе оор бау-бизе халдаан үеинде ты-выскап чөм.

Бо болза, ол-ла дайын — бистин республикастын эже-лген фашист шериглер бол-ган. Ийги аймылдын чектер-лиг халаны чөм бистин чур-тувуска эвас, харын база бүгү делегейге дигелген турган. Ол үеде бистин — чөмчөтүн болган словактарын, бүгү со-вет улустун бодалы болган сөткел-сагыш чөм мылды турган.

Ол үеде, калжн Совет Эви-лелине баштайгы дамыш-кезекти тургускан үеде, 1942 чылда фронтуге чоруп ар-ганы биске бөзүн Совет ча-зактан дилэнишкисе чоргаар-ланып, ону алар кылдыр са-нап турар бис.

Ынчаарда Гитлерин шериг-лери орус хөмөринин нези — улуг Волгаже бар-ла күжү-бизе чөмчү турган. Ол болза чөмчү Совет чуртка эвас, хар-ын бүгү депшилген деле-гейге берге үе болган. Ынчаар-да ону камгалап турган кара

чаңгыс быжыг күш болза хө-рек кырында совет фронт бол-ган. Совет кижилерин эрсе-дизин болган маалырыг со-вет улустун ачы-хавыазын, бистин төзөн чуртувусту бө-гаш өске-даа чурттары оон ачындыда хостаан деп чүвени билди дөзүн билди турар бис.

Чехословакияда бистер со-вет улус кады хире аар-берге күш аялчы болган когаарага тааржып турган, бодуну чедишкенин чедип алган аажок эки билип турар бис. Силер-бизе бистин салым-чолуусу нити. Силер-бизе кады бис эки болган багай шаг-уелерин чурттап эрттир-ген бис. Чехословакиянын си-лерин чуртууна-бизе эвиле-дин чачылдары шалган бөз бар болуп келген. Каш хонга бис бистин чурттарымыстын арасында баштайгы эвиле кез-реге ат салган хундүн бөз 34 чыл оон демдеглээр бис. А бистин улустарымыстын ара-зында найырал чөм-чөс чы-ларын төөгүдөн бөз халдыр дамыланып келген. Боттары-нын национал догуннашкыны дөзү демиселге чөмчөт болган словактар дөтсөмчө Чөм чөмчөт, боттарынын улуг сла-вин акы-номаларында каш-даа улаа дилеп, боттарынын иделген-бизе олардан алган.

Бистин чуртары в с т м болган улустарымыстын кол күжү — бистин Коммуни-ст партияларымыстын ара-зында кады аяккалаганын чачылды оола кайтамчы. Бо-дуну 50 чылдыг бүгү төөгү-зүн тургузаанда Чехослова-киянын Коммунист партия-сы Совет Эвилелинин Комму-нист партиясы-бизе сыйр холбошкыл болуп турар.

Найыралдын болган эвиле-ли чорутуу хөй чыгды чад-чылы дөргө, бистин ийги хө-рөзюсти шитпирлээр н и и болган шитпирлээр эвиле-линегелг баалам-дыр. Мөң-бизе кады бөт-болууга бузур-жирини чайгалыш чөк кү-зел-сөруу болган интерна-налчы эп-сөткел каттышты.

Совет Эвилели дайынын эң аар-берге үргөзгөн бодуну экинге чөмчөт эрттирген, Гит-лерлиг фашизм-бизе демиселге эң аар кычгалдар, эң улуг когааралды силерин үдүне-ге таарышымын чехословак улус ханы билип турар. База

ош кашкы бүгү делегейин улустары нитици Германияны чыла шапкан маалырыг со-вет улустун ачы-хавыазын, бистин төзөн чуртувусту бө-гаш өске-даа чурттары оон ачындыда хостаан деп чүвени билди дөзүн билди турар бис.

Чехословакияда бистер со-вет улус кады хире аар-берге күш аялчы болган когаарага тааржып турган, бодуну чедишкенин чедип алган аажок эки билип турар бис. Силер-бизе бистин салым-чолуусу нити. Силер-бизе кады бис эки болган багай шаг-уелерин чурттап эрттир-ген бис. Чехословакиянын си-лерин чуртууна-бизе эвиле-дин чачылдары шалган бөз бар болуп келген. Каш хонга бис бистин чурттарымыстын арасында баштайгы эвиле кез-реге ат салган хундүн бөз 34 чыл оон демдеглээр бис. А бистин улустарымыстын ара-зында найырал чөм-чөс чы-ларын төөгүдөн бөз халдыр дамыланып келген. Боттары-нын национал догуннашкыны дөзү демиселге чөмчөт болган словактар дөтсөмчө Чөм чөмчөт, боттарынын улуг сла-вин акы-номаларында каш-даа улаа дилеп, боттарынын иделген-бизе олардан алган.

Бистин чуртары в с т м болган улустарымыстын кол күжү — бистин Коммуни-ст партияларымыстын ара-зында кады аяккалаганын чачылды оола кайтамчы. Бо-дуну 50 чылдыг бүгү төөгү-зүн тургузаанда Чехослова-киянын Коммунист партия-сы Совет Эвилелинин Комму-нист партиясы-бизе сыйр холбошкыл болуп турар.

Найыралдын болган эвиле-ли чорутуу хөй чыгды чад-чылы дөргө, бистин ийги хө-рөзюсти шитпирлээр н и и болган шитпирлээр эвиле-линегелг баалам-дыр. Мөң-бизе кады бөт-болууга бузур-жирини чайгалыш чөк кү-зел-сөруу болган интерна-налчы эп-сөткел каттышты.

(СЭТА).

Неонацистер съездизи

ШТУТГАРТ. (СЭТА). Хура-мын түнел хундө на-ционал-демократтыг партия-нын (НДП-ин) съездизи «ГФР-нин улугуна кыгыр-гыны» хузаап алган. Ол «кыгырды» калчаалыг по-винизмдин болган антиком-мунизмдин доогу сипакык. «Кыгырды» авторлары өскө-зүрлек хөмөри ооскү-лери орадалышынаа, Гит-лерин рейхтин чыла шит-пиртанын «национал хал» деп айткан. НДП — бо партия «Германияда байдалды чо-гумчулар умурлуг» деп ме-деглээр.

Неонацистер бонн «улуг коалицияны» политикамын таарышымын чорукту аяк-сы.

ВДР-НИН АГААРЫНГА ДУЖУР АТКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). ВИА аген-тиледин дамытканы-бизе алмрга, май 11-де Вьетнам улус армиянын эелетчиле-

лар, боттарыны «эң эл өү-чүрүм» санапал туралар. Мылды бау-турмуун байла-ларында демократтыг оппози-цияны бөзүн орадалжыр апаар дей чөм билдинир. Барын-герман чашпаачылар-ны националист хөмөри аяккалаганынаа, «кыгырды» авторлары делегейин кол айтырлары шитпир-лээр оола артык эргеня ГФР-ге тыспырын негез ту-рар.

НДП баштар черинде дар-газы Адольф фон Талдеп съездиге чөм чугалаан. Неонацистердин «фюрер бодуну партианын хорурун бонн ча-зактан ойталаанын күзели-нин халганын илгерилеэн.

ри ВДР-нин Хатай мөжүзү-нун агаар делегемине шүргүп кирген ужулугу чөк аме-рик самолөттү дүжүр аткан.

Эттин эки шынары дээш

1968 чылда республиканын аял-агыллары мал дук-жарын болган ол аял-агыл шынарын экижидерин талаш-бизе эки аял-агыл шынарын түнелде, мал садарын планннг даалганын хузаа бөтпөдө күсөткен. Оон ий-тинде күрүнегө садар малдар-нын шынарын экижидер бол-гаш деңизин көмүдөдир та-лазы-бизе Барын-Хемчиктин, Бий-Хеминч каа Токунун колхозтары, совхозтары дөзө көргүзүлгө чедип алган. Малды күрүнегө дукжарын мурунда белеткек аял-агыл-ларын талашында колхозтар-да улуг чөмчөтө барын ай-тыр чугула. Күрүнегө садар-ын-бизе тускайлап тургускан малды одарадыр эки өт-сиге-тинг черлерин шилип албас, чыгыш терге чайладыр, күе-дир ийикке, суг-бизе болган немелде чөмчөтө чөмчөт халдырбас, семиртпелге үеинде деңизлөкчүн болган өскө-де-даа хамааршканы хыналда аял-агылдын чорутмас чорук-тарын түнелде, 1968 чылда республиканын аял-агыл-ларын саткан малдында элевинер бөдө малдын 15,4 хууу, хөй, өшкүтү 22 хууу ортумактан куду болган шүт арзан болуп, нити-бизе 504 муң рубль чедир алдымаан.

Улут-Хемин, Эрзинин, Тандын болган Тес-Хемин аял-агылларын дукжаран малдында ортумактан куду күштүг, азы арган малдар хөй. Куду деңизил болган куду шынарыл хойлар, өш-күлөр Улут-Хемин аял-агыл-ларын дукжаран мал-дын 38 хууу, Тандын 51 хууу болган.

Малды садарын болган хузаа аларын дугайында саавары айткан, малды дук-жарын мурунда чорудар белеткек аял-агылдарын, доку-ментилер тургузарын, малдын күжүнүн аял-бизе болгусу-рын, деңизлөрүн болган өскө-де-даа хамааршканы хыналда аял-агылларын ол аял-агыл-дар элөп өскөзөн.

Ийди-даа болза, малды кү-жүнү аял-агыл үзө болган дукжаран тускай дөзү кыл-тан калкан, млада тургускан деңизил чөмчөт колхозтар-да, совхозтарда чөк болуп ту-рарын уктурунда дукжар малдарын бөдүлөзүкчүн ве-домозуна оларын деңизин болган күжүн ортума-бизе «даа бижин» турарын шын эвас. Манга Монгун-Тайганын «Мөгөн-Бурен» колхозун, Чөм-Хемчиктин «Сут-Хөл» совхозун, «Искра» колхозун,

ке-даа негелдерин чамдык аял-агылларын удутукчу-лар болган тускай эртем-чилер аял-агыл чедир хөргөсө албай турар.

Оо саавары айтты турарын бөзүгар алмрга, колхозтар, совхозтар күрүнегө садар малдарын эл көмбөлдөчө азы мал хузаап алыр пункт-ларга чорудалар, экин шит-пирлээр эрттир болган күжүнүн аял-бизе алган алыр. Мыйкыстыг бөдө мал-ды, чыгыны, төвени болган хаванын колхозтун бирка-зы-бизе деңизлөкчүн турар уктуруг. Ынчаган деңиз-лө эшкын ведомозун турар мааларга (хавандан өскөзөн) ол ведомоска баш санын бөзү-гар, пазы-харын, чүзүнүн, бирка дугуарын, күзүн бол-гаш деңизин шүтүзүн чы-гыстап алыр, а хөй, өшкү болган хаванынын күжүнүн аял-бизе болгусан аял-агыл-дар. Бо талазы-бизе районнарын бүдүрүлгө эргелдеринин тускай эртемчилеринин кы-зымаккай аял-агылдарын түн-нелинде, мурунку 1964 чыл-ды-бизе деңизлөргө, 1968 чыл-да документилер тургузары-нын талазы-бизе багай эвас болган. Оон уламандан Ган-дымач, Бий-Хемин, Улут-Хемин, Чөм-Хемчиктин ба-за өскө-даа районнарын аял-агылларында ол аял-агыл-дар элөп өскөзөн.

Ийди-даа болза, малды кү-жүнү аял-агыл үзө болган дукжаран тускай дөзү кыл-тан калкан, млада тургускан деңизил чөмчөт колхозтар-да, совхозтарда чөк болуп ту-рарын уктурунда дукжар малдарын бөдүлөзүкчүн ве-домозуна оларын деңизин болган күжүн ортума-бизе «даа бижин» турарын шын эвас. Манга Монгун-Тайганын «Мөгөн-Бурен» колхозун, Чөм-Хемчиктин «Сут-Хөл» совхозун, «Искра» колхозун,

Тандын «Тилелге» болган «Элгес» совхозтарын хама-арштырлар болур.

Колхозтарда, совхозтарда тургускан тускай деңиз бол-гаш нажалар кончут хараа-зында чамдык черелде мал-ды дукжарын мурунда оон деңизин көмчөт турган, тынар чоруктар бар. Барын-Хеминч районда «Лон-Тере-ин» совхоз бо чылдыг фе-ральда дукжаран инвентарын деңизин көмчөт арга-бизе тын турган. Ол дөргө, хөй шак эрттирер баш улуг күш үндүрер болган шын эвас деңизил болур чорук-тур.

Мал садарын дугайында семинарларын эрттир ийке-ли, стандарт, прекурент база инструктор-бизе колхозтар-ны, совхозтарын белеткек ор-ганизациялар хандырар уктуруг.

Ылды-даа болза, бо аял-агыл республикада мал се-миртир «Грест», оон семир-тиге совхозтары багай чо-рудуп турар. Чалаанада «Ты-ва» совхозтун мал хузаап алыр пункттарында чыгыш-да көргүзүг материалдары чөм.

Мал хузаап алыр пункт-ларга малдын хөй чыгып ке-дирин болган малдын күжүн чидирбестин аргазы-бизе, мал хузаап алыр черлер, хама-аршканы бүдүрүлгө эргелде-ри мал хузаап алыр болган дукжар талазы-бизе тускай графити 15 хонук бурунгаар кылган турар хөргө. Оон ба-за-ла кылбай турар. 1968 чылда «Тыва» совхозтун мал хузаап алыр пунктун у н г а «Сут-Хөл» совхозтан келген малдын графитин чөмчө дукжарын мурунда 2 хонук бурунгаар тургускан болган, оон түнелде оон келген совхозтун 2 хонук иштинде аял-агыл турар ужурга тава-рышкан.

Белеткек организациялар колхозтарын, совхозтарын тускай эртемчилерин ста-дарт, прекурент, инструктор болган өскө-даа докумен-тер-бизе ай-шаанда ханды-рар хөргө.

М. БАДЫ-НАЗЫН,
көдө аял-агыл продукт-ларын шынарын тала-зы-бизе күрүне инспек-циянын улуг инспектору.

«Тоора-Уем» совхозтун Совет Тыва салырынын саанчызы Кол Ажымаа Тожу районоа ады-суреа нентерээн муракчы саанчыларын бирээзи. Бодуну аял-агылнын көргүзүлгө ол чыл буру улам бедидип турар.

ЧУРУКТА: Кол Ажымаа.
Б. КОШКИНИНЧ фотоу.

ДУКТУН ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

бөктарлыг, куду ортуту бол-ган дүктүн шынарын дук-жарын, эки өрткөк чедирбей баар өскө-даа чөмчөтөрин эвөзөдөп, боттарында улуг орулганы олар алганар.

Оон-бизе кады республика-нын аял-агылдарын нити-бизе күрүнегө саткан дү-гүнү 70 хууу куду шынары-лыг болуп, хөй түнүг орул-ганы чедир албай барган. Оон түнү 147 муң рубль аяк-сы. Улут-Хем районда «Найырал» совхоз шын эвас кластаны дөзү, фабрикага калыптан-дан аял-агыл, куду шынары болган дөзү 32,5 муң рубль-ды, «Х Улуг хураа» колхоз 13,7 муң рубль чедир ая-баш. Ындыг байдалга хамаар-жыр аял-агылдар эвөзш эвас.

Дүктү эки шынарыл алы-рын хөй нарын аял-агылдарын өөрөин көргөш, чааа 1968 чылдын январьдан сонгаар кү-рүнегө оон санын алыр өртө-зүн чөмчөтө. Ийди-чү чыл бурунгаар Эрзин, Тес-Хем ра-йоннарын саткан дүгүнүн шынары кончут куду турган болза, артын чылын баа эки талазын көргүсөк. «Элгес» совхозтун аял директору зоотехник эш Зверева, «Өм» совхозтун зоотехник эш Сметан-ина, «УТКА 25 чыл» сов-хозтун зоотехник эш Шер-стенева болган оон-да өскө-лөр Төрөн туртка эки шы-нарыл хөй дүк бөз хойлар-ын чыл бүрү улам өстүрүп туралар.

Устүлдө айткан аял-агыл-лар болган СЭП ХХП съездизи атыг. «Улут-Хал» совхозтар, көдө аял-агыл-нын дукжарга станциямы, Бий-Хеминч «Хадны», Бай-Тайганын «Муракчы», Тес-Хеминч «Чодура», Эрзинин «Чаа орук» колхозтары дү-ктүн шынар талазын хууу-н көмүдөп, чүзүн-баазын чөм-чөтөрин эвөзөдөп турар. Куду, маагы, саргы буржар-таткан, бирги, ийги чергени

даа аяа дьса дүшпөй ту-дуп, хөй чыгды хөй кыр-дыгдынын үеинде хама-ар аял-агылдар хайна хойлар-нын дүгүн шүт малаа аял-а-лаваан азы өскө дүктөргө хо-дуккан болганын Омскинин дүк хузаап алыр фабрикасы илереткен болат. Ындыг дүк 48 тонна болган.

Бүгү саткан дүктүн шити-нде улуг немелде өртөк алыр аял-агыл дүк чүгө 4,1 хуу, ак-көксүмөр өнүгү дүк 25,1 хуу болган.

Анор өшкүнүн ак дүгүгө бааа 20 хуу немелдене толор. Бистин республикага анор өшкүлдөрүн 32 тонна дүктү дукжарга баа болза, оон ий-тинде шүтүг ак дүк чөк бо-лган. Анор аял-агыл уксаа чөм, азы аяа өшкү болуп холжуа берген дөзү хире. Ындыг бе-дөргө, чүгө Бай-Тайга ра-йонда бо чылдын эгелде 10,6 муң аяк аял-агыл аял-агыл бар, оон өскө-даа районнары-нда дүк дөзү бар дөзүн аял-агыл турар барымда-лар бар. Бай-Тайганын анор-ларын 50 хууу-даа кыр-гааш, бирээзинде 300 грамм дүктү алган болза, оон өртөк-үеде үстүлдө дукжа-ган дүк-бизе деңизлөкчү-дир.

Аял-агыл уксааларын бол-ган оон ак дүгүн чыл бурда-тодараларын республиканын Көдө аял-агыл министрест-

шитпирлээр дээр орадал-жышымынын күштелгенин ужурунда нити арга-жыктары, эчир сорулганы болган идеология-бизе кат-тышкан социалист чурттары-нын кады аял-агылдарын-нын шитпирлээр ужу-ду-а-зын билди бис деп, оратор чугалаан.

